

رمزگشایی مجموعه‌انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» در بازنمایی روابط والدین و فرزندان (براساس رمزگان جان فیسک)^۱

فاطمه پاک‌نژاد^۲؛ زهرا رهبرنیا^۳

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۱/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۳

چکیده

با توجه به اهمیت بنیان خانواده در فرهنگ ایرانی- اسلامی و همچنین علاقه کودکان به تماشای انیمیشن، تعیین مشخصه‌های بازنمایی‌شده و رمزگان ایدئولوژیک انیمیشن‌ها ضروری است، زیرا نوع زبان مورد استفاده برای بیان هر موضوع، می‌تواند معنای آن را تغییر دهد. هدف این پژوهش، تحلیل نشانه‌شناختی الگوهای بازنمایی‌شده روابط والدین و فرزندان و رمزگشایی رمزگان‌های ایدئولوژیک غالب در مجموعه‌انیمیشن «بچه‌های ساختمان گل‌ها» است. روش پژوهش، تعیین رمزگان محتوا در سه سطح ظاهری، فنی و ایدئولوژیک براساس شیوه نشانه‌شناختی جان فیسک است. تمام قسمت‌های این مجموعه‌انیمیشن به‌عنوان جامعه آماری، انتخاب شده‌اند و در ادامه، ۱۲ قسمت مرتبط با پژوهش، مورد تجزیه و تحلیل دقیق قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد با توجه به تحلیل نشانه‌شناختی رمزگان جان فیسک، روابط بین والدین و فرزندان در سبک زندگی ایرانی- اسلامی یک رابطه بنیادی متقابل بر مبنای ارزش‌های مشترک بوده و سازندگان این انیمیشن، براساس فرهنگ ایرانی- اسلامی و اهداف موردنظرشان، مفاهیم ایدئولوژیک بسیاری را درباره روابط والدین و فرزندان در این انیمیشن نهادینه کرده‌اند.

واژه‌های کلیدی

رمزگشایی، بازنمایی، فیلم پویانمایی، نظریه جان فیسک، انیمیشن «بچه‌های ساختمان گل‌ها».

۱. این مقاله براساس نظر گروه دبیران و سردبیر فصلنامه، پژوهشی است.

۲. کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.

fatemehpaknezhad@yahoo.com

۳. دانشیار گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

z.rahbarnia@alzahra.ac.ir

مقدمه

خانواده ایرانی دارای مجموعه‌ای از ارزش‌های خاص برگرفته از فرهنگ ایرانی-اسلامی است. بدون شک اگر جامعه‌ای خواهان بقای خود باشد، انتقال میراث فرهنگی نیز باید تداوم یابد و این امری است که تنها از طریق آموزش صحیح به کودکان میسر می‌شود. در جهان امروز، هر فرد در زندگی خود با انواع رسانه‌ها در ارتباط است. این رسانه‌ها نوعی الگوی رفتاری برای افراد جامعه بوده و بر فرهنگ و سبک زندگی، تأثیرگذار هستند. از مهم‌ترین مخاطبان پیام‌های رسانه‌ای، کودکان و نوجوانان‌اند. توجه و بررسی بازنمایی‌ها محتوای رسانه‌ها و تأثیر موضوعات و مفاهیم ایدئولوژیک بر گروه سنی کودکان، یکی از مهم‌ترین مسائل در جوامع بشری است. کودکان، بسیاری از اوقات خود را صرف دیدن برنامه‌های انیمیشن مختلف می‌کنند، زیرا انیمیشن^۱ها به واسطه استفاده از تکنیک‌های فنی، تصاویر زیبا و صداگذاری‌های جذاب، موردعلاقه کودکان‌اند. مسلماً در صورت ارائه محتوای صحیح، این نوع برنامه‌ها، می‌توانند بستر مناسبی را برای رشد شخصیت کودکان فراهم کنند. به نظر می‌رسد انیمیشن‌های غربی تولیدشده، قرابتی با فرهنگ ایرانی-اسلامی ندارند. لذا باید نسبت به تولید انیمیشن‌های ایرانی منطبق بر آموزه‌ها و باورهای ملی و آیینی، بسیار حساس بود و در این راستا، بر کیفیت انیمیشن‌های داخلی و خارجی، نظارت دقیق وجود داشته باشد.

طبق نظریه بازنمایی^۲، تولید معنا از طریق چهارچوب‌های مفهومی و گفتمانی شکل می‌گیرد، به این معنی که معنا از طریق نشانه‌ها به ویژه زبان تولید می‌شود. برای رمزگشایی این بازنمایی‌ها از نشانه‌شناسی استفاده می‌شود. نشانه‌شناسی، علمی است که به مطالعه نشانه‌های بصری و کلامی، علائم و نمادهای اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد. نظریه نشانه‌شناسی «رمزگان سه‌گانه جان فیسک» روشی کامل و جامع برای رمزگشایی، تحلیل و نقد پیام‌های تصویری از جمله برنامه‌های تلویزیون، فیلم‌ها، انیمیشن‌ها و... است.

1. Representation
2. Animation
3. Stuart Halls theory of representation

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

«بچه‌های ساختمان گل‌ها» یک مجموعه انیمیشن تلویزیونی ایرانی است که در سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۴ تولید و در ۹۱ قسمت ده دقیقه‌ای از شبکه پویا پخش شده است. این انیمیشن زندگی یک خانواده بزرگ امروزی ایرانی را به نمایش می‌گذارد و تلاش کرده است که ضمن آموزش مهارت‌هایی زندگی جمعی و تقویت روحیه خودباوری در کودکان، در لایه‌های مخفی خود زیبایی‌های خانواده ایرانی و بایدها و نبایدهای فرهنگ ایرانی- اسلامی را آموزش دهد. این پژوهش، درصدد است به تحلیل نشانه‌شناختی الگوهای بازنمایی شده روابط والدین و کودکان بر مبنای رمزگان جان‌فیسک پرداخته و به این سؤالات پاسخ دهد: مشخصه‌های بارز بازنمایی شده روابط والدین و فرزندان در انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها و همچنین رمزگان‌های ایدئولوژیک غالب بر مبنای نظریه جان‌فیسک در انیمیشن مذکور کدام‌اند؟

با توجه به اینکه خانواده، اولین کانونی است که جامعه‌پذیری و شخصیت کودکان در آن صورت گرفته، بررسی بازنمایی روابط والدین و فرزندان در انیمیشن‌ها مهم شمرده می‌شود. از کارکردهای مهم خانواده، اجتماعی کردن کودکان، انتقال آموزش‌های کاربردی و آشنایی با هویت و فرهنگ ملی است. از مهم‌ترین مهارت‌های اجتماعی و کاربردی، مهارت‌های اکتسابی هستند که کودکان از طریق مشاهده، الگوسازی، تمرین و بازخورد در روابط خانوادگی آموزش می‌بینند. در خانواده، فرزندان بخش مهم و بنیادی از عقاید، افکار، خصوصیات شخصیتی خود را از پدر و مادر خویش به صورت اکتسابی فرا می‌گیرند. بنابراین توجه به روابط و تعامل والدین و فرزندان از دوران کودکی امری ضروری است.

تاکنون در ایران پژوهش‌هایی در حوزه‌های مختلف جنسیتی فردی و بازنمایی آن در آثار سینمایی، تلویزیونی و ... انجام گرفته است، با این حال پژوهش مستقل و هدفمندی که زمینه آن بازنمایی نشانه‌شناسی روابط والدین و فرزندان در انیمیشن‌های ایرانی باشد، چندان به چشم نمی‌خورد. با توجه به خلا موجود در این حوزه لازم است تا با بررسی انیمیشن‌های ایرانی به کشف و چگونگی بازنمایی این موضوع پرداخته شود. به نظر می‌رسد نتایج این پژوهش، آینده روشن‌تر در باب نقش تعیین‌کننده صنعت انیمیشن در انتقال فرهنگ ایرانی- اسلامی به مخاطب کودک داشته باشد.

با توجه به اهداف پژوهش، تمرکز و رویکرد این پژوهش، نشانه‌شناسی روابط والدین و فرزندان و رمزگشایی رمزگان ایدئولوژیک غالب در انیمیشن بوده است. بنابراین تکنیک‌های اجرایی فنی و زیبایی‌شناختی این مجموعه انیمیشن، در این پژوهش مورد بررسی کامل قرار نگرفته است.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های نسبتاً قابل‌توجهی در حوزه تأثیرات انیمیشن بر کودکان و همچنین در حوزه جنسیت و بازنمایی آن در آثار سینمایی، تلویزیون، رمان‌های ادبی و... توسط پژوهشگران انجام شده که به چند مورد از آنها اشاره می‌شود:

در کتاب «روان‌شناسی عمومی»، اسپنسر راتوس (۱۳۸۶) بیان می‌کند آلبرت بندورا^۱ و همکارانش در پژوهشی، بعد از آزمایش‌های بسیار پیرامون تأثیرات مخرب رسانه مخصوصاً برنامه‌های تلویزیونی بر روی کودکان نتیجه گرفتند، خشونت که در رسانه‌ها جلوه‌گر شده، می‌تواند الگو و مورد تقلید توسط مخاطب کودک قرار گیرد.

در مقاله «مطالعه نشانه‌شناختی تصویر کودک در انیمیشن ایرانی مهارت‌های زندگی برای کودکان»، گنجی و همکاران (۱۴۰۰) بیان می‌کنند که در این انیمیشن با نوعی بازنمایی بدنمایی از کودک مواجه هستید، در این انیمیشن کودک در حل مسائل شخصی وابسته به بزرگسالان است.

مقاله «بازنمایی جنسیت در برنامه‌های تلویزیونی، مقایسه مجموعه نوری و کلاه‌قرمزی و انیمیشن شش ابر قهرمان^۲»: فرقانی و محمدکمال (۱۳۹۶) بیان می‌کنند که در برنامه کلاه‌قرمزی، بازنمایی زن براساس کلیشه‌های قدیمی صورت گرفته و در انیمیشن شش ابرقهرمان، این بازنمایی با ساختار شکنی کلیشه‌های جنسیتی نشان داده شده است.

پایان‌نامه دکتری با عنوان شیوه و سبک‌های بازنمایی هویت دینی در انیمیشن‌های ایرانی محسن کفیلی فرد (۱۳۹۸): این تحقیق با هدف نحوه

1. Albert Bandura
2. Big Hero

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

بازنمایی هویت دینی در انیمیشن‌های ایرانی، با استفاده از نظریه استوارت هال بیان می‌کند که در انیمیشن‌های موردنظر، ابعاد متفاوت هویت دینی- اعتقادی با مؤلفه‌هایی مانند اعتقاد به خداوند، نبوت و... بازنمایی می‌شوند.

در کتاب بازنمایی کودک در تبلیغات تلویزیونی، زاپیتی^۱ و زانتیدس^۲ (۲۰۱۱) نتیجه گرفتند که کودکان دختر با کلیشه‌های مانند توجه به وضعیت ظاهری خود، کم‌حرفی و آرام بودن، کم‌حرکی و به‌دور از بلندپروازی بازنمایی شده‌اند.

در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل گفتمان انتقادی بازنمایی جنسیت شخصیت‌های مرد و زن در فیلم انیمیشن فرزن^۳»، السرائره^۴ و همکاران (۲۰۲۰) بیان می‌کنند شخصیت‌های زن در این فیلم، با اینکه مستقل و قوی هستند، اما در موقعیت‌هایی نشان می‌دهند که شخصیت آنها ضعیف و ناتوان است و شخصیت مرد را ناجی آنها نشان می‌دهد.

در پژوهشی با عنوان «تأثیرات منفی انیمیشن بر کودکان»، زکیا لاماروی^۵ (۲۰۱۶) اشاره می‌کند که کودک در پی یادگیری و تقلید چیزی است که در معرض آن قرار می‌گیرد یا برای او به نمایش گذشته می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که تماشای انیمیشن، اثر بسیار زیادی بر ذهن و رفتار و ارزش‌های کودک می‌گذارد.

با این حال، پژوهش مستقل و هدفمندی با زمینه بازنمایی روابط والدین و فرزندان در انیمیشن‌های ایرانی، وجود ندارد. خلأ موجود در این حوزه باعث شد تا ضمن انجام این پژوهش، به کشف و چگونگی بازنمایی این موضوع پرداخته شود.

1. Anna Zapiti
2. Evripides Zantides
3. Frozen
4. Mohammad Yousef Alsarairoh
5. Zakia Lamaroy

مبانی نظری

انیمیشن

انیمیشن با توانایی ویژگی‌هایی مانند اغراق در تصویر، حرکت و صدا، اجرای ایده‌های غیرممکن، تولید شخصیت‌های غیرواقعی، جانبخشی به اشیا و حیوانات و... قدرت‌هایی فراتر از سینما دارد. در انیمیشن، تمامی هنرها مانند نویسندگی، قصه‌گویی، تصویرگری، حرکت و جان‌بخشی، موسیقی، جلوه‌های ویژه، سینما و... با یکدیگر جمع می‌شوند و یک اثر هنری فاخر را تولید می‌کنند. فیلم‌های انیمیشن تأثیر قابل توجهی در رشد شخصیت کودکان دارند، از جمله رشد اجتماعی، رشد ذهنی، اعتماد به نفس، رشد نیروی تخیل کودک، قدرت خلاقیت و قدرت انجام فعالیت‌های مختلف علمی و هنری تأثیر بسزایی دارند. معادل انیمیشن در معنای فارسی، «پویانمایی» و یا «سینمای متحرکم قرار داده شده است.

دو کاربرد مهم انیمیشن‌ها علاوه بر بُعد سرگرمی و شادی بخش برای کودکان، تأثیرات فرهنگی و اجتماعی انیمیشن بر مخاطب و فرایند آموزش پذیری و یادگیری مخاطب از طریق انیمیشن است. انیمیشن‌ها با توانایی همراه کردن کودک با خود، فضایی مناسب برای یادگیری و دستیابی به اهداف آموزشی خواهند بود. بنابراین می‌توان در قالب فیلم‌های انیمیشن‌ها، موضوعات و مفاهیم ایدئولوژیک از پیش تعیین شده را به صورت صریح یا ضمنی به کودکان منتقل کرد. طبق نظریه یادگیری مشاهده‌ای، مشاهده و تقلید، به طور ناخودآگاه در گروه سنی کودکان موجب یادگیری به صورت مثبت و منفی می‌شود. کودکان در هنگام تماشای انیمیشن‌ها، ناخودآگاه به واسطه جذابیت و زیبایی‌های بصری و جذابیت موضوع با داستان همراه می‌شوند و با شخصیت‌های داستان حس همذات‌پنداری پیدا می‌کنند. تجربه‌های آن شخصیت‌ها، عواقب و یا پاداش کار آنها را می‌بینند و این‌گونه فرایند یادگیری یا یادداری برای کودک شکل می‌گیرد. کودک بعد از تماشای انیمیشن سعی بر همانندسازی خود با شخصیت‌ها و مفاهیم داستان می‌کند. اگر داستان انیمیشن متناسب با سن کودک باشد، به طور ناخودآگاه رفتارها و فعالیت‌های مشاهده شده در انیمیشن را در ذهن خود ثبت می‌کند و این یادگیری به صورت پنهان و غیرفعال باقی می‌ماند تا در شرایط مناسب محیطی

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

خود را بروز دهد. بنابراین انیمیشن‌ها به کودکان خوراکی تخیل می‌دهند و کودک را با خود همراه می‌کنند.

«آموزش با استفاده از راهبردهای یادگیری مشارکتی و رسانه‌های ویدئویی انیمیشن، نسبت به راهبردهای یادگیری سنتی، برای افزایش انگیزه یادگیری دانش‌آموزان مؤثرتر است» (Kurniawalti, 2020: 37). همچنین نتایج تحقیقات بیان می‌کنند که «رسانه‌های مبتنی بر دیداری و شنیداری (رسانه‌های صوتی و تصویری) می‌توانند چندین جنبه از رشد دوران کودکی را حتی برای کودکان با نیازهای ویژه (مانند کودکان کم‌توان ذهنی خفیف) بهبود بخشند» (Muntiani & et al, 2021: 20). با توجه به اینکه کودکان، جامعه‌سازان فردای کشور و جهان‌اند و از تماشای انیمیشن‌های تلویزیونی و سینمایی که در بردارنده موضوعات مختلف، زیبایی بصری و سمعی هیجان‌انگیز و متفاوت هستند، بیشترین تأثیر را می‌گیرند، توجه به محتوا و موضوعات برنامه‌های انیمیشن کودک بسیار ضروری است.

رمزگشایی

در فرایند ارتباطات، ملاحظات مختلفی مانند ملاحظات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، مذهبی و... اهداف رسانه‌ها را شکل و جهت می‌دهد. در واقع، رسانه‌ها سعی می‌کنند این ملاحظات یا مفاهیم ایدئولوژی را با زبان عادی و با استفاده از نمادهای معمول به مخاطبان انتقال دهند. استورات حال برای نامیدن این فرایند از واژه «رمزگذاری» استفاده می‌کند. مخاطبان در این فرایند سعی می‌کنند رمزها را متوجه شوند. حال به فرایند فهمیدن رمزها «رمزگشایی» می‌گویند. «رمزگذاری مهم‌ترین فرایند تولید پیام است که در نهایت، منجر به رمزگشایی می‌شود. اما رمزگشایی نه تنها مستلزم شناخت و درک زمینه‌ها و ابعاد مختلف یک متن است بلکه تفسیر، ارزیابی و قضاوت در مورد آن را نیز شامل می‌شود» (Laughey, 2007: 61). طبق نظر هال، «بین رمزگذاری پیام رسانه‌ای از جانب ارسال‌کننده و رمزگشایی پیام از جانب دریافت‌کننده، لزوماً مشابهتی وجود ندارد و اولی فقط می‌تواند دومی را ترجیح بخشد، از این رو، مخاطب می‌تواند به قرائتی متفاوت از پیام دست زند. حال سه جایگاه فرضی هژمونیک، توافقی و متعارض را در رمزگشایی شناسایی کرده که مخاطب در یکی از این جایگاه‌ها قرار می‌گیرد» (هال، ۱۳۸۲: ۲۴۹). «موضوع

مسلط- هژمونیک که زمانی رخ می‌دهد که بیننده معنای ضمنی را به شکل کامل و سراسر بگیرد و لذا به لحاظ ایدئولوژیک تحت سلطه معنای کدگذاری شده خواهد بود، دوم موضع توافقی یا مبتنی بر چانه‌زنی که خوانش دو جنبه‌ای همراه با آمیزه‌ای از عناصر سازگار یافته و مخالف است و سوم موضع متضاد یا متعارض که زمانی رخ می‌دهد که خوانندگان مبتنی بر درک کامل ابعاد صریح و ضمنی پیام هژمونیک، پیام تلویزیون را در یک چهارچوب ارجاعی جایگزین درک می‌کنند» (هال، ۲۵۱:۱۳۸۷) از بین این سه نوع خوانش و جایگاه فرضی در رمزگشایی، اغلب خوانش رمزگشایان یا مخاطبان، از نوع هژمونیک است که رمزگذار می‌خواهد فهمیده شود. اما در رمزگذاری آثار، خوانش‌های ضد هژمونیک فراوانی نیز تولید می‌شود که بیشتر دلالت‌های پنهان و ضمنی یک رمز هستند. از نظر هال بین رمزگذاری‌های تولیدکننده و رمزهای مصرف‌کننده نوعی تفاوت وجود دارد.

بازنمایی

یکی از روش‌های مطالعات تأثیر رسانه‌ها بر مخاطب، استفاده از مفاهیم بازنمایی است. ساده‌ترین تعبیر از بازنمایی که برگرفته از واژه‌نامه آکسفورد است، این مفهوم را چنین تعریف می‌کند: عمل نشان‌دادن کسی یا چیزی به شیوه ای خاص. اولین نشانه‌ها از مفهوم بازنمایی را باید در نزد متفکرین یونان باستان جستجو کرد که بازنمایی به میمه‌سیس یا تقلید (محاکات) اطلاق می‌شود که مفهوم «میمه‌سیس» را نخستین بار در دیدگاه‌های افلاطون و ارسطو مطرح شده است. در بحث بازنمایی به صورت تصویری، ابتدایی‌ترین نظریات را می‌توان از دیدگاه افلاطون مشاهده کرد. «از دیدگاه افلاطون، زیبایی نتیجه وحدت میان مثال و صورت به حساب می‌آید. تعریف افلاطون از زیبایی مبتنی بر طرح بازنمایی به عنوان ماهیت اثر هنری است. زیبایی حاصل مشابهت تام آن با مُثل است» (چرنیشفسکی، ۲۲۶:۱۳۷۵).

در عصر حاضر، رسانه‌های گروهی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین واسطه‌هایی هستند که به انعکاس واقعیت می‌پردازند. رسانه‌ها جهان را برای ما به تصویر می‌کشند و رسانه‌ها این هدف را با انتخاب و تفسیر خود و به وسیله عواملی انجام می‌دهند که سرشار از ایدئولوژی^۱ هستند. بازنمایی، فرایندی است که در

1. Ideology

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

روند اجتماعی تولید معنا، از طریق سیستم‌های رمزگذاری شده موجود مانند فیلم، گفتگو، متن، عکس و ... استفاده می‌شود. می‌توان گفت بازنمایی فرایند دیدن نشانه‌ها از طریق زبان است.

از نظر استوارت هال، بازنمایی عبارت است از «تولید معنا از طریق زبان». از نظر وی، «واقعیت، معنای مشخصی ندارد و بازنمایی یکی از شیوه‌های کلیدی تولید معناست». اصولاً آنچه جهان و پدیده‌های آن را برای ما معنادار کرده و معنای پدیده‌ها را برای ما برمی‌سازد، زبان بیان موضوع (کلام، تصویر، موسیقی و...) است و معنای مشترک برای ما از خلال یک زبان مشترک قابل دسترسی است. استوارت هال بیان می‌کند: «زبان همچون یک نظام بازنمایی فرهنگ عمل می‌کند. یا به عبارتی، زبان ابزار فرهنگ است» (Hall, 1997: 2). همچنین «رسانه در بازنمایی حوادث، هیچگاه ابزاری خنثی و واسطه‌ای بی‌طرف نیست، زیرا متکی به زبان و معناست و زبان و معنا نیز در چهارچوب گفتمان همواره متکی به ایدئولوژی است. بنابراین، بازنمایی حوادث از سوی رسانه‌ها دارای سوگیری ایدئولوژیک است. به این معنا که همواره در راستای ترویج یک گفتمان خاص و تضعیف گفتمان دیگری گام برمی‌دارد» (Hall, Evans & Nixon, 2013: 11).

هال رسانه‌های جمعی را محوری برای بازنمایی فرهنگ و ایدئولوژی معرفی کرد. از نظر هال، بازنمایی فرایندی است که طی آن اعضای یک فرهنگ از زبان برای تولید معنا استفاده می‌کنند. بنابراین اشیا، افراد و وقایع به خودی خود هیچ معنایی ندارند و این ما هستیم که در فرهنگ یک جامعه، چیزها را معنا می‌کنیم. اکنون رسانه‌ها یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین منابع تولید، بازنمایی و انتقال فرهنگ به سایر جهان هستند. بنابراین در جهان امروز، رسانه‌های جمعی، مانند رادیو، تلویزیون، رایانه و شبکه‌های اجتماعی مانند اینترنت و در نهایت تولیدات رسانه‌ای مانند برنامه‌های تلویزیونی، فیلم‌ها، انیمیشن‌ها و ... نقش مهمی در بازنمایی فرهنگی و ادراک مخاطبان از جهان واقعی دارند. رسانه‌ها در شکل‌گیری افکار و عقاید مخاطب از واقعیت تأثیر بسزایی دارند. تولیدات رسانه‌ای باعث می‌شوند که مواردی از پیش تعیین شده و رمزگذاری شده، اهمیت یابند و دارای معنا شوند، و به بعضی از موارد و مفاهیم ایدئولوژی توجه کمتری شود و به حاشیه رانده شوند.

شاخص‌های روابط والدین و کودکان

از نظر روان‌شناسی، کودک به فردی اطلاق می‌شود که هنوز هوش هیجانی کافی برای زندگی نرسیده است. به زبان ساده‌تر فرد در دوران کودکی سعی می‌کند تا مهارت‌های رفتاری، اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی را کسب کند که افکار و اعمال فرد را برای آینده شکل دهد. یکی از کارکردهای مهم خانواده، «اجتماعی کردن» کودکان است. هر چند این کارکرد در زندگی مدرن به سبب ظهور مدارس و رسانه رو به ضعف گزاییده است، اما این باور همچنان وجود دارد که «اصول، افکار، ایده‌ها، نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های خانواده‌ها سبب می‌شود که هر کودک جداگانه و متفاوت، اجتماعی گردد» (اعزاز، ۱۳۹۹: ۱۸۰). شیوه تعامل صحیح والدین و فرزندان، از منابع جامعه‌پذیری کودک و آشنایی او با قواعد و مسائل اجتماعی است. کودکان از طریق رفتار، تذکرها و مراقبت‌های والدین مفاهیم اجتماعی را می‌آموزند و الگوهای رفتاری زیادی را درک و عملی می‌سازند. از این رو، خانواده در آموزش و درونی ساختن ارزش‌ها، هنجارها، مهارت‌ها و آداب معاشرت و رفتار شایسته نقشی مهم ایفا می‌کند.

اجزای شکل‌دهنده الگوی سبک زندگی ایرانی- اسلامی شامل خانواده‌مداری، احترام به پدر و مادر و بزرگتر، صلح‌رجم و دستگیری از هموعان و محرومان، اعتقاد به ارزش‌های اسلامی، داشتن پوشش بومی و دینی در جامعه، ارتباط مناسب با همسایگان و ... است. «براساس باورهای ایرانی- اسلامی مهم‌ترین فعالیت‌های آموزشی خانواده نسبت به کودک را در چهار بُعد خلاصه و جمع‌بندی کرده‌اند: (۱) بعد مهارتی که در آن، مهارت‌های لازم برای زندگی اولیه انسانی به کودکان انتقال داده می‌شود؛ (۲) بعد معاشرتی که در آن، اخلاق و آداب اجتماعی یاد داده می‌شود؛ (۳) بعد ارزشی که در آن، ارزش‌های کلان و بنیادین، «درونی‌سازی» می‌شوند و (۴) بعد رفتاری که نحوه تعامل والدین و کودکان را در اخلاق‌سازی شامل می‌شود» (ساجدی و حیدرکوشا، ۱۳۹۵: ۱۰۴).

از مهم‌ترین مؤلفه‌های بعد مهارتی، مهارت‌های اجتماعی و کاربردی هستند. این مهارت‌ها از نوع مهارت‌های اکتسابی هستند که از طریق مشاهده و الگوسازی آموخته می‌شوند. مهارت‌های اجتماعی مانند آشناسازی با مهارت سخن گفتن، گوش‌دادن، تعلیم نحوه ورود به دنیای تعامل شفاهی و تأکید بر رعایت الزامات

تعامل شفاهی است. همچنین منظور از مهارت‌های کاربردی، مهارت‌هایی هستند که «به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم با زندگی اجتماعی- سیاسی انسان در ارتباط بوده است. از نظر اسلام، آموزش مهارت‌های کاربردی جزء وظایف خانواده است» (ساجدی و حیدرکوشا، ۱۳۹۵: ۵۱). بعد معاشرتی نیز شامل مؤلفه‌های آداب معاشرت در داخل خانواده و خارج از خانواده است. روابط کودک با والدین، سایر اعضای خانواده و دیگران نیازمند آموزش‌دادن به کودک است. بُعد ارزشی شامل مؤلفه‌های ارزش‌های اعتقادی و اجتماعی است. انتقال ارزش‌ها به کودکان بخش مهمی از آموزش‌ها در محیط خانواده است. و مولفه چهارم، ابعاد رفتاری است که شامل تعامل رفتاری والدین با فرزندان و والدین با یکدیگر است.

چهارچوب نظری

نشانه‌شناسی جان فیسک

«تحلیل نشانه‌شناختی» به عنوان یکی از اثر گذارترین و مناسب‌ترین روش‌های تحلیل متون تصویری، پرداخته شده است. در پیام‌های رسانه‌ای برای رسیدن به معنای «بازنمایی»، از «نشانه‌شناسی» استفاده می‌شود. نشانه‌شناسی به مطالعه نشانه‌ها و نمادهای فرهنگی و اجتماعی می‌پردازد. در حوزه علم نشانه‌شناسی، نظریه‌پردازان متعددی از جمله فردینان دو سوسور و چارلز ساندرز پیرس، رولان بارت، جان فیسک و... پژوهش کرده‌اند، که هرکدام بسته به موضوع، پیام تصویری و یا پیام متنی، هدف بررسی و زاویه دید، نظریات و روش‌های تحلیل مختلفی را ارائه داده‌اند.

جان فیسک تحلیل نشانه‌شناختی را معلوم کردن لایه‌های معانی رمزگذاری شده در متون تصویری از جمله فیلم‌ها و برنامه‌های تلویزیونی و... می‌داند. طبق نظر او رمزگان دارای سه سطح هستند. رمزگان اجتماعی در سطح واقعیت، رمزگان فنی در سطح بازنمایی و رمزگان ایدئولوژیک در سطح ایدئولوژی. فیسک مهم‌ترین بخش تحلیل نشانه‌شناختی را مشخص کردن رمزگان موجود در متون تصویری می‌داند. جدول شماره یک، رمزگان‌های اصلی مورد استفاده تولیدات رسانه‌ای را نشان داده و روابط آنها با یکدیگر را توضیح می‌دهد.

جدول شماره ۱: سطوح سه‌گانه رمزگان جان فیسک (مأخذ: نگارندگان)

سطح اول	رمزگان اجتماعی (واقعیت)	رویدادهایی که از زندگی اجتماعی منشأ می‌گیرد و فرار است از طریق تولیدات رسانه‌ای- به‌خصوص تلویزیون- نشان داده شود، از قبل با رمزهای اجتماعی رمزگذاری شده است.
سطح دوم	رمزگان فنی (بازنمایی)	رمزگان‌های اجتماعی را رمزهای فنی به کمک دستگاه‌های الکترونیکی رمزگذاری می‌کنند. در زبان تصویر مانند: دوربین، سکانس، تدوین، موسیقی و صدابرداری، نورپردازی و... که رمزهای متعارف بازنمایی را انتقال می‌دهند. سپس این رمزها، عناصر دیگری را بازنمایی می‌کنند مانند: روایت‌ها، کنش‌ها، کشمکش‌ها، انتخاب نقش آفرینان، شخصیت‌ها (بازیگران)، دیالوگ‌ها (گفتگوها)، موقعیت، زمان و مکان و...
سطح سوم	رمزگان ایدئولوژیک (ایدئولوژی)	رمزگان ایدئولوژیک، دو رمز فنی و اجتماعی را در مقوله‌های «انسجام» و «مقبولیت اجتماعی» قرار می‌دهند، آنها را به گونه‌ای سازمان می‌بخشند که از درون آنها معانی منسجم به وجود می‌آیند. مانند: فرودگرایی، پدرسالاری، نژاد، طبقه اجتماعی، مادی‌گرایی، ماتریالیسم، سرمایه‌داری و...

«جان فیسک مطالعه نشانه‌شناسی را در سه حوزه اصلی تشریح می‌کند، خود نشانه، رمز یا سیتمی که علائم را سازماندهی می‌کند و فرهنگی که رمزها و نشانه‌ها در آن هستند» (Leliani & et al, 2018: 5). تقسیم‌بندی جان فیسک در کتاب «فرهنگ تلویزیون»، تقسیم‌بندی مناسبی در بررسی رموز رسانه است. از نظر فیسک یک متن رسانه‌ای در سه سطح اصلی رمزگذاری شده است. «او رمز را نظامی از نشانه‌های قانون‌مند که همه آحاد یک فرهنگ به قوانین و عرف‌های آن پایبندند، می‌داند. این نظام مفاهیمی را در فرهنگ به وجود می‌آورد و اشاعه می‌دهد که موجب حفظ آن فرهنگ است. رمز، حلقه واسط بین پدیدآورنده متن و مخاطب است و نیز حکم عامل درونی متن را دارد» (فیسک، ۱۳۸۰: ۱۲۷).

۱) سطح اول، واقعیت (رمزگان اجتماعی) است. این رمزگان از زندگی اجتماعی یا فرهنگ منشأ می‌گیرد و در الگوهای رفتاری معمول مانند نحوه لباس پوشیدن، سخن گفتن، فضا و محیط نمود پیدا می‌کند. «در این سطح، واقعه‌ای که فرار است از طریق رسانه نشان داده شود، پیشاپیش با رمزهای اجتماعی رمزگشایی شده است. این رمزگان، ویژه بیان سینمایی نیست، بلکه در گستره زندگی اجتماعی وجود دارد» (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۳۱). «در هر فرهنگی، آنچه واقعیت تلقی می‌شود، محصول رمزگان همان فرهنگ است. بنابراین، "واقعیت" همواره از قبل رمزگذاری شده است» (فیسک، ۱۳۸۰: ۱۲۹). واقعیت‌ها در تولیدات رسانه‌های تصویری، فیلم‌ها، انیمیشن‌ها و... از قبل براساس فرهنگ کشور تولیدکننده، رمزگذاری می‌شوند.

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

جدول شماره ۲: تحلیل پیام‌های ارتباطی براساس رمزگان جان فیسک (مأخذ: نگارندگان)

رمزگان سه‌سطحی فیسک در متون تصویری	نوع رمزگان	مثال
رمزگان اجتماعی	ظاهر افراد	قد، هیكل، ظاهر چهره، اسامی و ...
	نوع لباس	لباس زمستانی، لباس تابستانی و ...
	گفتار و صدا	مدل حرف زدن
	محیط و فضا	درون یا بیرون خانه، نوع فصل و ...
	حرکات بدن و ...	حرکات دست و پا و ...
رمزگان فنی	زمان و مکان	شرایط اجتماعی زمان و مکان حاضر
	دوربین	فاصله و زاویه دوربین
	صدا	گفتگوها و موسیقی
	بازیگران	رفتار بازیگران، لباس بازیگران و ...
	وسایل صحنه	وسایل صحنه برای انتقال معنای موردنظر
رمزگان ایدئولوژیک	مفهوم اصلی	مفاهیمی که کارگردان به دنبال نشان دادن آن است.
	مفاهیم حاشیه‌ای	مفاهیم مهمی که کارگردان آنها را به حاشیه رانده است.

۲) سطح دوم بازنمایی، رمزگان فنی است. «واقع‌های که قرار است از طریق سینما قابلیت پخش پیدا کند، از رمزهای فنی نظیر دوربین، نورپردازی، صدا، وسایل صحنه و ... می‌گذرند. رمزهای فنی در ایجاد معنی به صورت کلی نقش مهمی را ایفا می‌کنند» (سلیبی و کاودری، ۱۳۸۰، ۷۱). رمزگان‌های فنی در زبان تصاویر بوسیلهٔ فاصله و زاویهٔ دوربین، تدوین، صداپردازی، نورپردازی، وسایل صحنه و ... رمزهای متعارف بازنمایی را تولید می‌کنند، سپس این رمزها، عناصر دیگری را بازنمایی می‌کنند مانند: موقعیت، زمان و مکان، روایت‌ها، کشمکش‌ها، انتخاب نقش‌آفرینان (بازیگران)، دیالوگ‌ها (گفتگوها) و

شخصیت‌های فیلم‌ها با نمایش احساسات، نیات، افکار، عقاید و همچنین لباس و پوشش خود در طول فیلم، رمزگان‌های متفاوتی را به مخاطب منتقل می‌کنند. «از جمله اموری که بازیگران به ایجاد و خلق معنا در فیلم کمک می‌کنند، اجرا و شیوه رفتار آنان است. در شیوهٔ رفتار شخصیت‌های قهرمان و شخصیت‌های ضدقهرمان تفاوت‌هایی وجود دارد» (فیسک، ۱۳۸۰: ۱۳۵). وسایل صحنه نیز «ابزار و وسایلی است که در فیلم‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. فیلم‌ها برای انتقال

معنای موردنظر، شدیداً وابسته به وسایل صحنه است» (اسماعیلی، ۱۳۹۳: ۸۷). برای مثال لباس جزو وسایل صحنه محسوب می‌شود، اما کارکردهای ویژه‌ای در فیلم دارد. «لباس‌ها نشانه‌هایی هستند که به تثبیت شخصیت کمک می‌کند» (باتلر، ۱۳۸۸، ۱۳۲).

۳) سطح سوم، رمزگان عقیدتی یا ایدئولوژیک است. «این رمزگان، دو رمز فنی و اجتماعی را به گونه‌ای سازمان می‌بخشد که از درون آنها معانی سازگار و منسجم به وجود آیند. کارکرد رمزهای ایدئولوژیک طبیعی‌سازی و اسطوره‌سازی از رمزهای قرار دادی و قواعد سلطه‌گر است» (فیسک، ۱۳۸۰: ۱۳۰). برخی از رمزهای ایدئولوژیک عبارت‌اند از: فردگرایی، پدرسالاری، نژاد، طبقه، سرمایه‌داری و... به‌طور کلی، جان فیسک هدف نشانه‌شناس را دستیابی به این سطوح مختلف معرفی می‌کند؛ یعنی نشانه‌شناس باید از طریق رسیدن به سطح اجتماعی، بازنمایانه و ایدئولوژیک نشان دهد که چگونه یک تصویر با کمک گرفتن از این رمزگان‌های مختلف واقعیتی اجتماعی را طبیعی و عادی جلوه می‌دهد.

روش پژوهش

با توجه به هدف پژوهش، با تأکید بر نظریهٔ بازنمایی، از روش «تحلیل محتوای کیفی» و رویکرد سه مرحله‌ای «نشانه‌شناختی^۱ جان فیسک^۲» برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش و تحلیل نشانه‌شناختی الگوهای بازنمایی شده استفاده می‌شود. بنا به نظر فیسک هر سکانس از فیلم باید در سه سطح تحلیل شود که هر سطح نوع رمزگان ویژهٔ خود را دارد: سطح اول که واقعیت است، دارای رمزگان اجتماعی^۳ است؛ سطح دوم که بازنمایی خوانده می‌شود، دارای رمزگان فنی^۴ است و سطح سوم که سطح ایدئولوژی است، دارای رمزگان ایدئولوژیک^۵ است.

برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز تحقیق، از مشاهده دقیق قسمت‌های انتخابی این انیمیشن و ثبت متن کلیه قسمت‌های مشاهده شده، استفاده گردید. جامعهٔ

1. Semiotics
2. John Fiske
3. Social codes
4. Technical codes
5. Ideological codes

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

آماری این پژوهش، کلیه قسمت‌های مجموعه انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها است. در این پژوهش ضمن مشاهده کلیه قسمت‌های این انیمیشن، ۱۲ قسمت که در آنها روابط خانوادگی بیشتر بازنمایی شده است، به صورت هدفمند برای تحلیل نشانه‌شناختی بر اساس روش جان فیسک انتخاب می‌شوند. سپس این قسمت‌ها براساس رمزگان سه مرحله‌ای جان فیسک مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که در قسمت روش تحقیق توضیح داده شد، تمام قسمت‌های مجموعه انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها مشاهده شد و ۱۲ قسمت که بیشتر با موضوع پژوهش هم‌خوانی داشت، انتخاب و تمام گفت‌وگوی بین شخصیت‌ها و همچنین رفتارهای فردی و جمعی در هر قسمت مورد بررسی قرار گرفت و نتایج در جدول شماره سه خلاصه‌نویسی شد، تحلیل و بررسی یافته‌های حاصل به ترتیب در ذیل می‌آید.

رمزگان‌های اجتماعی

رمزگان‌های اجتماعی بسیاری در قسمت‌های این مجموعه بازنمایی شده است. یکی از رمزگان که در تمام قسمت‌ها بازنمایی شده است، اسامی والدین و کودکان است که بار ارزش اسلامی- ایرانی را نشان می‌دهد. همچنین رمزگان رنگ لباس‌های تمام اعضای خانواده شاد و با رنگ‌های آبی و سبز است که نشانه آرامش و نشاط خانواده است. رمزگان اجتماعی مشترک دیگر در این مجموعه که به مرور در قسمت‌های اولیه مشخص می‌شود، اصالت خانواده‌های ایرانی است. در خانواده ایرانی، تلاش می‌شود اقوام اصلی مانند پدربزرگ و مادربزرگ، خاله، دایی و... نزدیک به هم زندگی کنند که بازنمایانگر مفهوم خانواده گسترده است. از دیگر رمزگان‌های مشترک، نمای داخلی خانه‌ها است. نمای منزل شخصیت اصلی این انیمیشن، نمای مدرن همراه با نشانه‌های ایرانی- اسلامی است. در این خانه، علاوه بر وسایل معمول و مدرن، مانند مبل، تلفن، تلویزیون، کامپیوتر و... بعضی از نشانه‌های فرهنگ ایرانی، مثل معماری و پنجره‌های ایرانی، فرش ایرانی،

تابلوهای تصاویر ایرانی، وسایل ایرانی مانند قوری و فنجان و... دیده می‌شود (تصویر شماره یک)

از رمزگان‌های اجتماعی روابط والدین و کودکان که به‌خصوص در قسمت «اسم ننی‌مون چی باشه» به‌خوبی بازنمایی شده است، آموزش لزوم احترام به بزرگترهاست. احترام مساوی به پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها در این قسمت به نوعی حق تساوی زن و مرد را نشان می‌دهد. علاوه بر این مطلب احترام به رأی اکثریت نیز در این قسمت بازنمایی شده است. یکی دیگر از رمزگان‌های قوی این قسمت عدم تفاوت پدر و مادر در پذیرایی است. در محیط کوچک خانوادگی مادر با علاقه میوه می‌آورد و در محیط بزرگ مهمانی، پدر وظیفه خود می‌داند که همیار مادر باردار باشد (تصویر شماره دو).

از دیگر رمزگان‌های اجتماعی این مجموعه که در قسمت «بوی عید» بازنمایی شده، همدلی و همکاری همه افراد خانواده در انجام کلیه کارهاست. در این همکاری مادر کارهای داخل خانه مانند نظافت منزل و... پدر کارهای سنگین مانند شستن فرش و کودک کمک‌کردن در مرتب‌کردن اتاقش را انجام می‌دهد (تصویر شماره سه). این همکاری، نشانه‌ای از انسجام خانوادگی، نفی مردسالاری، نفی زن‌سالاری و مقبولیت والدین برای فرزندان است.

بازنمایی رفتار اجتماعی صحیح مانند سلام‌کردن کودکان (حتی در هنگامی که سوال مهمی دارند) و پاسخ سلام توسط والدین به نحوی کامل‌تر و زیباتر به آنها (در قسمت امشب تولد کیه) نشانه انسجام خانوادگی و تداوم زندگی صمیمانه و گرم خانوادگی است. از دیگر رمزگان‌های اجتماعی این مجموعه، محاسن اکثر آقایان و آشنایی با لباس‌های محلی (قسمت یک روز خوب)، آموزش شکیبایی در هنگام دیدن خطای کودکان کوچکتر (قسمت کمک به مامان)، کمک به والدین در هنگام نیاز آنها، مسئولیت سپردن به کودکان (قسمت پرستار کوچولو)، نحوه برخورد با مهمان و پذیرایی دست‌جمعی از آنها (قسمت دست‌های توانا) اعتماد و احترام به حرف والدین هر چند خود کودک نظر دیگری داشته باشد (قسمت سینای بازگوش)، عدم استفاده از تلفن در هنگام رانندگی (قسمت آقا پلیس مهربان) است.

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

جدول شماره ۳: رمزگان‌های یافته‌شده از قسمت‌های مختلف انیمیشن «بچه‌های ساختمان گل‌ها»
(مأخذ: نگارندگان)

سطح تحلیل	رمزگان‌های مرتبط
سطح واقعیت (رمزگان اجتماعی)	اسامی ایرانی اسلامی والدین و کودکان- معماری ایرانی اسلامی- رنگ‌های شاد لباس اعضای خانواده- لباس‌های قومیت‌های مختلف- محاسن اکثر آقایان- احترام به بزرگترها- حق تساوی زن و مرد- نفی پدرسالاری- نفی مادرسالاری- همدلی و همکاری همه افراد خانواده -پاسخ رفتار خوب کودکان با پاسخی کامل‌تر و زیباتر- آموزش مهارت‌های کاربردی به کودکان- آموزش شکیبایی و تحمل کودکان در مقابل مشکلات و خطای دیگران- نشان دادن فواید چندفرزندی- جانشینی صحیح پدر بزرگ و مادر بزرگ به جای پدر و مادر در بعضی شرایط- آموزش شرکت در کارهای خیرخواهانه- نحوه تعامل والدین و فرزندان با افراد معلول- همبازی شدن والدین و فرزندان- اعتماد و احترام به حرف والدین توسط کودکان -مسئولیت سپردن به کودکان - شادی دسته‌جمعی با خانواده
سطح بازنمایی (رمزگان فنی)	رعایت حریم خصوصی و عمومی مانند حجاب و نوع لباس درون و بیرون منزل- پخش صدای اذان قبل از نشان دادن مسجد-تصویر از نمای حالات چهره شخصیت‌ها- نمایش اعضای خانواده با نمای باز دوربین- موسیقی و شادی در جشن روز مادر- تصویر نمای باز از شادی گروهی خانواده- بازنمایی مکان معماری ایرانی-اسلامی- استفاده همزمان از مدرنیته و اصالت لوازم زندگی خانواده ایرانی-بازنمایی ظاهر آقایان با محاسن در کشور اسلامی-آموزش غیرمستقیم اهمیت دین و بعد ارزشی شریعت مانند قرآن خواندن مادر بزرگ و صلوات فرستادن خانوادگی- گفت‌وگو برای آشنایی کودکان با دانشمندان ایرانی- تصویر نمای بازنمایی گل قاصدک بعنوان خبر خوش-استفاده از چادر نماز برای جشن تکلیف دختران- تفاوت بازی پسران و دختران-رعایت عدالت کلامی و رفتاری والدین به کودکان
سطح ایدئولوژی (رمزگان ایدئولوژیک)	اهمیت بنیان خانواده به عنوان اساس پرورش جامعه‌سازان فردا- احساس همدلی و محبت اعضای خانواده- عدم رفتار خشونت آمیز در مقابل فرزندان- آشنایی با فرهنگ، رسوم و مناسبت‌های ایرانی -ترویج و نشان دادن مزایا ارتباط با اقوام- ترویج خانواده گسترده در مقابل خانواده هسته ای- عدم بازنمایی پدرسالاری، مادرسالاری، کودک‌سالاری- آشنایی با آموزش‌های کاربردی (مهارتی، بهداشتی و ارتباطی)- هدایت کودک به تفکر در مورد جهان هستی و خالق آن- آموزش بعد معنوی زندگی و توجه به ارزش‌های دینی- بازنمایی فواید خانواده‌های چندفرزند و غیرمفید بودن تک‌فرزندی- تأکید بر حریم خصوصی خانواده

رمزگان‌های فنی

در انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها از رمزگان‌های فنی بسیاری استفاده شده است. استفاده از رمزگان فاصله و زاویه دوربین، رمزگان صدا و موسیقی، رمزگان، شرایط اجتماعی زمان و مکان، رمزگان نقش‌آفرینان (رفتار شخصیت‌ها)، رمزگان وسایل صحنه برای انتقال معنای موردنظر و... به صورت صحیح در تمام قسمت‌های مجموعه دیده می‌شود.

از رمزگان‌های فنی مشترک در این مجموعه، استفاده از رمزگان زاویه و نمای دوربین به خوبی دیده می‌شود. در صحنه‌هایی که روابط والدین و فرزندان را نشان می‌دهد فاصله دوربین معمولاً از نمای نزدیک و متوسط است، این نما محبت و علاقه بین اعضای خانواده را بازنمایی می‌کند. در بعضی از صحنه‌های دیگر، برای نمایش حالات چهره شخصیت‌های انیمیشن، از رمزگان دوربین با نمای بسیار نزدیک استفاده شده است و در صحنه‌هایی که افراد بیشتری در صحنه هستند، رمزگان دوربین با استفاده از نمای باز یا نمای دور، تمام افراد را نشان می‌دهد که توجه مخاطب بر روی همه‌ی شخصیت‌ها متمرکز شود.

طبق نظریات فیسک، از جمله اموری که بازیگران به ایجاد و خلق معنا در فیلم کمک می‌کنند، اجرا و شیوه رفتار آن‌ها است. یکی از مهم‌ترین رمزگان‌های فنی مشترک این مجموعه، حضور مادر بدون حجاب در نزد همسر، پدر خود و پدرشوهر است. درحالی‌که خانم‌های دیگر کاملاً باحجاب هستند (تصویر شماره چهار). این رمزگان فنی بدون ارائه هیچ کلامی و به‌صورت رمزگان رفتاری، نشان‌دهنده اهمیت لزوم رعایت حریم خصوصی خانوادگی افراد در معاشرت‌های خانوادگی و بیرون از خانه است. علاوه بر آن، صلوات فرستادن برای سلامتی حسنا در جمع خانواده نیز، از دیگر نشانه‌ها و رمزگان‌های رفتاری شخصیت‌های یک خانواده ایرانی- اسلامی است. (این رمزگان، بازنماینده مفاهیم ایدئولوژیک نیز است) از دیگر رمزگان‌های فنی رفتار بازیگران در فیلم هدف والدین به آشنایی غیرمستقیم کودکان با دانشمندان ایرانی (قسمت اسم‌نی‌نمون چی باشه) و مناسبت‌های ایرانی و اسلامی (قسمت‌های بوی عید و امشب تولد کیه) است. همچنین قرآن خواندن مادر بزرگ یکی دیگر از رموز فنی قسمت «بوی عید» است که اهمیت دین و بعد ارزشی شریعت را نشان داده که به نوعی لزوم توجه کودکان به تعلیم فرایض دینی را نشان می‌دهد.

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

جدول شماره ۴: تحلیل نوع رمزگان‌های فنی انیمیشن ایرانی بچه‌های ساختمان گل‌ها براساس رمزگان جان فیسک (مأخذ: نگارندگان)

نوع رمزگان فنی	رمزگان فنی استفاده شده در انیمیشن	انیمیشن
رمزگان فاصله دوربین	نمای نزدیک از تغییر حالت چهره کاراکترها	انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها
رمزگان صدا و موسیقی	شنیدن اذان مسجد در خانه، موسیقی و شادی جشن روز مادر	
رمزگان رفتار بازیگران و مکان	رعایت حریم خصوصی و عمومی: پوشش و حجاب کاراکترها	
رمزگان رفتار بازیگران	رعایت عدالت کلامی و رفتاری والدین بین کودکان	
رمزگان دوربین و رمزگان رفتار بازیگران	نمای باز از شادی افراد و آموزش شرکت در کارهای خیرخواه	
رمزگان دوربین و رمزگان عناصر صحنه	تصویر نما و بازنمایی قاصدک به عنوان خبر خوش	
رمزگان گفتگو	آشنایی غیرمستقیم کودکان با دانشمندان ایرانی	
رمزگان اجتماعی مکان	معماری ایرانی-اسلامی	
رمزگان وسایل صحنه	وجود رسانه‌های نوین مانند تلویزیون، کامپیوتر، تلفن و...	
رمزگان رفتار بازیگران	قرآن خواندن و صلوات فرستادن دسته‌جمعی	

همچنین در قسمت «هدیه فراموش‌نشده» به معرفی حضرت فاطمه زهرا(ص) و روز مادر پرداخته می‌شود. در این قسمت از رمزگان‌های موسیقی برای بازنمایی شادی و خوشحالی در این روز مهم و انتقال حس شادی به مخاطب استفاده شده است.

در قسمت «قاصدک خوش‌خبر» نیز با استفاده از رمزگان فنی دوربین با نمای نزدیک، صحنه تصویر قاصدک‌هایی را نشان می‌دهد که به ساختمان گل‌ها وارد می‌شوند. وجود این قاصدک‌ها یک رمزگان فنی با استفاده از عناصر صحنه است که برای ایجاد خلق معنا در فیلم استفاده شده‌اند. قاصدک در فرهنگ ایرانی به معنای خبر خوش است.

رمزگان‌های ایدئولوژیک

در این مجموعه، رمزگان‌های ایدئولوژیک بسیاری گنجانده شده است که همگی در مسیر نشان‌دادن روابط صحیح و در سبک ایرانی اسلامی والدین و کودکان است.

از مهم‌ترین و اساسی‌ترین رمزگان‌های مشترک ایدئولوژیک که در تمام قسمت‌های این انیمیشن بازنمایی شده است، رفتار و تعامل صحیح والدین و فرزندان، احساس همدلی و محبت بین اعضای خانواده و عدم رفتار خشونت‌آمیز در مقابل فرزندان است. که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: در قسمت «بوی عید»، تعامل صحیح والدین با همدیگر و با فرزندان بازنمایی شده است. این امر، نشانگر انسجام خانوادگی، تحکیم همدلی والدین و کودکان است.

همچنین از رمزگان‌های مشترک ایدئولوژیک دیگر که مدنظر سازندگان بوده، آموزش و آشنایی فرزندان با بعد معنوی زندگی و اصول ارزش‌های الهی به‌عنوان اصول بنیادی در روابط و تعامل والدین و فرزندان به تصویر کشیده شده است. معرفی الگوهای فردی برای کودکان با توجه به آموزه‌های دینی و تأکید بر جهان خالق هستی بازنمایی شده است. در قسمت «امشب تولد کیه؟» آموزش تاریخ اسلام به زبان ساده و آموزش ارزش‌های اعتقادی مانند معرفی شخصیت‌های مذهبی و آموزش ارزش‌های اجتماعی مانند شرکت‌دادن کودکان در برنامه‌های همیاری هدف‌گذاری شده است (تصویر شماره پنج). در این انیمیشن، به‌دفعات و در سطح‌های مختلف ظاهری و فنی ضمن آشنایی با فرهنگ ایرانی-اسلامی، یک آموزش پنهان برای ایجاد ارزش‌های اجتماعی و بالیدن به این رسوم به مخاطب منتقل می‌شود. از دیگر رمزگان ایدئولوژیک در انیمیشن مذکور، مفهوم خانواده گسترده است که خانواده شامل پدر، مادر، فرزندان به همراه پدر بزرگ و مادر بزرگ، خاله، دایی، عمو و... است. همچنین از دیگر رمزگان‌های در ارتباط با مفهوم خانواده، بحث تعداد فرزند است. در این انیمیشن لزوم و مزایای داشتن تعداد فرزند بیشتر به خوبی به تصویر کشیده شده است.

نتیجه‌گیری

انیمیشن‌ها، در روحيات، راه و روش و سبک زندگی گروه سنی کودکان تأثیر بسزایی دارند، بنابراین رسانه‌ها و برنامه‌های مختص کودک علاوه بر سرگرم ساختن مخاطب، قادر هستند مفاهیم و ارزش‌های فرهنگی را به صورت غیرمستقیم به آنها آموزش دهند. نتایج این پژوهش در تأیید نظریات بازنمایی نشان می‌دهد که زبان انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها (زبان کلامی، زبان تصویر، زبان موسیقی و...) به درستی فرهنگ ایرانی

را بازنمایی کرده است. با توجه به اینکه زبان و در واقع فرهنگ ما مشترک است، می‌توان نظام‌های نشانه‌ای را به گونه‌ای مشابه درک کرد و دلالت‌های مستقیم و ضمنی این انیمیشن را رمزگشایی کرد. رمزگشایی انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها با توجه به تحلیل نشانه‌شناختی رمزگان جان فیسک نیز دلالت‌های فرهنگی و ایدئولوژیک زیادی درباره روابط والدین و فرزندان دارد و به نحو کاملاً صحیح، سبک زندگی خانواده ایرانی-اسلامی را برای مخاطب خردسال بازنمایی می‌کند.

در انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها، تصویر و مفهوم خانواده به زیبایی تمام و براساس آموزه‌های ایرانی-اسلامی بازنمایی شده است. از مهم‌ترین رمزگان‌های ایدئولوژیک این انیمیشن، اهمیت عشق، علاقه و صمیمت والدین و فرزندان به همدیگر است. حمایت خانواده‌ها از فرزندان در تمام مسائل و مشکلات زندگی، و انتقال این حس به کودکان به خوبی بازنمایی شده است. این انیمیشن در هر قسمت با نشان دادن یک ساختمان زیبای چندطبقه و یک حیاط سنتی ایرانی، مخاطب را متوجه می‌کند که مفهوم خانواده، بزرگ‌تر از مجموعه پدر و مادر و فرزندان است و در واقع، بازنمایانگر یک خانواده گسترده است. در خانواده گسترده، مفهوم خانواده، علاوه بر پدر و مادر و فرزندان، می‌تواند شامل اقوام نزدیک مانند پدربزرگ و مادربزرگ و دیگر خویشاوندان نزدیک باشد. این نوع بازنمایی، از باب مسئولیت‌پذیری نسبت به کودکان، نشان‌دهنده این موضوع است که تمام افراد یک ساختمان، یک شهر و حتی یک کشور، مانند یک خانواده در برابر کودکان مسئولیت دارند. در این انیمیشن، مراقبت والدین از شرایط روحی مانند اضطراب فرزندان و همدلی و تلاش در جهت رفع نگرانی و اضطراب آنها به خوبی نشان داده شده است. بالابردن قدرت صبر کودکان و همچنین شکیبایی والدین در برابر اشتباهات فرزندان از دیگر رمزگان‌های روابط والدین و فرزندان است. همچنین یکی دیگر از وظایف مهم والدین نسبت به کودکان، آموزش مهارت‌های اجتماعی و کاربردی، معاشرتی، ارزشی و رفتاری است که در انیمیشن به طور صحیح بازنمایی شده است. البته گاهی اوقات این آموزش‌ها توسط افرادی غیر از والدین خود (برای مثال مادر بزرگ و پدر بزرگ) انجام می‌شود.

در این انیمیشن، روابط والدین و فرزندان، ارزش‌گرا، اخلاق‌مدار و خانواده‌محور است. در انیمیشن‌های رده سنی کودکان، دیدگاه ارزش‌گرا، اخلاق‌مدار و خانواده‌محور

بر روابط والدین و فرزندان، در تحکیم همدلی و سلامت ذهنی کودکان تأثیر مثبت دارد و باعث انتقال ارزش‌ها و سنت‌های فرهنگی جامعه به کودکان، تقویت هویت ملی کودکان و واکنش‌شدن آنها در مقابل تهاجم فرهنگی می‌شود.

از دیگر مفاهیم ایدئولوژیک در این انیمیشن، بازنمایی روابط والدین و کودکان در این مجموعه نشان می‌دهد که رابطه آنها از شکل یک سوپه، آمرانه و پدرسالارانه در گفتمان سنتی به رابطه‌ای دوسویه، گفتگو محور و همدلانه براساس باورهای صحیح ایرانی- اسلامی تبدیل شده است. شکل‌گیری این گفتمان، باعث می‌شود که مفاهیم و زندگی مادی دنیا برای کودکان مطلوب‌تر گردد. نکته مهم دیگر در این نوع رابطه، ضمن وجود یک رابطه موازی و هم‌سطح بین والدین و آزادی کودکان در اظهار عقیده، همواره مفاهیم والاتری همچون احترام به والدین، جایگاه بزرگسالان و ارزش‌های دینی و ایرانی، همیشه در تصمیم‌گیری همگان دیده می‌شود. این روابط به گونه‌ای بازنمایی شده است که کودکان هم‌زمان، الگویی صحیح از زندگی مدرن و توجه به ارزش‌های فرهنگی را درک کرده و می‌پذیرند.

همچنین از دیگر ویژگی‌های این انیمیشن، جهان‌بینی حاکم بر جامعه ایرانی- اسلامی است. از رمزگان‌های ایدئولوژیکی که مدنظر سازندگان بوده است، آموزش و آشنایی فرزندان با بعد معنوی و ارزش‌های زندگی ایرانی- اسلامی توسط والدین، و گاهی اوقات معلم، روحانی مسجد و... است. این انیمیشن نشان می‌دهد که در جامعه ایرانی، رفتار فرد، بازتاب جهان‌بینی الهی اوست، در صورتی‌که در جوامع غربی، قوانین مادی است که روابط را به صورت سود و زیان تعیین می‌کند. این نوع جهان‌بینی در جامعه ایرانی، نکته کلیدی در تعیین سبک زندگی و حفظ هویت ملی- فرهنگی و اعتقادی جوامع است. در نگاه الهی، اصول اخلاقی مانند احترام به دیگران، صلح‌رحم و دستگیری از محرومان، سخاوت، داشتن پوشش بومی و دینی و گذشت از مهم‌ترین الگوهای سبک و شیوه‌های زندگی ایرانی- اسلامی است. این ویژگی‌ها به صورت مفاهیم و رمزگان‌های ایدئولوژیک در انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها- به عنوان یک انیمیشن ایرانی- اسلامی- به طور کامل استفاده شده است.

در مجموع، تأثیرگذاری الگوهای انتقالی آثار آموزشی، فرهنگی و... انیمیشن‌ها بر مخاطب کودک، فرایندی تدریجی است و در گذر زمان موجب ایجاد تغییرات مطلوب سازندگان در گرایش، افکار و دنیای کودکان می‌گردد. از نکات حائز اهمیت

رمزگشایی مجموعه انیمیشن ایرانی «بچه‌های ساختمان گل‌ها» ...

برای انیمیشن‌های رده سنی کودکان، ضروری است که والدین بر انیمیشن‌های مناسب رده سنی کودکان خردسال نظارت داشته باشند و آنها را همراهی کنند تا به رفع ابهام سؤالات احتمالی کودکان در برخی از مفاهیم انیمیشن‌ها کمک کنند. همچنین نکته‌ی دیگر که در متن فیلم‌نامه و ساخت انیمیشن‌ها سودمند است، توجه بیشتر به مخاطبان جامعه هدف در هر انیمیشن است. زمانی که یک انیمیشن تلویزیونی برای مخاطبان درون کشور ساخته می‌شود، توجه به تمام کودکان جامعه هدف، ضروری است. بنابراین برای جذب بیشتر مخاطب کودک و نوجوان، سازندگان انیمیشن اجازه استفاده صریح‌تر از رمزگان‌ها، فرهنگ و سبک‌های زندگی افراد مختلف را داشته باشند. صحیح است که در انیمیشن‌های تلویزیونی ایرانی علاوه بر ابعاد و مفاهیم دینی از ابعاد دیگری اعم از داستان‌های ایرانی، ملی، اساطیری، خیال انگیز، هیجانی و... نیز استفاده کنند تا مخاطبان کودک را بیش از پیش جذب کنند.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش، به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود در تحقیقات و پژوهش‌های بعدی به موارد زیر پرداخته شود:

۱. استفاده از منابع ادبیات غنی ایران در نگارش فیلم‌نامه‌های انیمیشن‌های کودک و نوجوان، با اقتباس و نگاهی نو- به‌خصوص در زمینه مقوله‌هایی مانند هویت ملی، قهرمان‌سازی و امیدآفرینی- موردتوجه قرار گیرد.
 ۲. مقایسه‌ی تحلیلی انیمیشن‌های ایرانی و غیرایرانی در مورد روابط والدین و فرزندان.
 ۳. ادامه و تکمیل پژوهش‌های مشابه درخصوص روابط والدین و نوجوانان در انیمیشن‌ها (سنین ۹ تا دوازده سال).
- همچنین به تولیدکنندگان انیمیشن پیشنهاد می‌شود:

۱. طبق نتایج این پژوهش، بر مبنای نظریات جان فیسک، در هنگام تهیه و تولید انیمیشن کودکان و نوجوانان از پژوهشگران متخصص بر حوزه‌ی بازی‌نمایی و نشانه‌شناختی به‌عنوان مشاور استفاده شود.
۲. با توجه به تأثیر تصاویر زیباتر و مهیج در جذب مخاطب، سازندگان مجموعه‌های انیمیشن تلویزیونی به ارتقای فنی تولیدات انیمیشن توجه بیشتری داشته باشند.

تصاویر

تصویر شماره دو: صحنه مشترک قسمت‌ها، نمای یک ساختمان ایرانی (مأخذ: اسکرین‌شات قسمت اول بچه‌های ساختمان گل‌ها)



تصویر شماره دو: سکانس احترام به همدیگر و تساوی حق زن و مرد (مأخذ: اسکرین‌شات از قسمت ننی‌مون چی باشه؟)



تصویر شماره سه: سکانس همدلی و همکاری در کارهای منزل (مأخذ: اسکرین‌شات از قسمت بوی عید)



تصویر شماره چهار: رمزگان فنی فاصله دوربین، رفتار بازیگران و گفتگو (مأخذ: اسکرین‌شات از انیمیشن بچه‌های ساختمان گل‌ها، قسمت یک روز خوب)



تصویر شماره پنج: سکانس آموزش تاریخ اسلام و معرفی شخصیت‌های مذهبی (مأخذ: اسکرین‌شات از قسمت امشب تولد کیه؟)



فهرست منابع

- احمدی، بابک (۱۳۸۸). *از نشانه‌های تصویری تا متن*، تهران: نشر مرکز.
- اسماعیلی، رفیع‌الدین (۱۳۹۳). «نقد و بررسی روش‌های کاربردی در تحلیل متون تصویری و ارائه الگوی مناسب»، *فصلنامه عیار پژوهش در علوم انسانی*، سال چهارم، شماره دوم، پیاپی ۸، بهار و تابستان ۱۳۹۳، ص ۶۳.
- اعزازی، شهلا (۱۳۹۹). *جامعه‌شناسی خانواده (چاپ هشتم)*، تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
- باتلر، جرمی جی (۱۳۸۸). *تلویزیون: کاربرد و شیوه‌های نقد*، (مترجم: مهدی رحیمیان)، تهران: دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.
- ساجدی، ابوالفضل؛ و حیدرکوشا، غلام (۱۳۹۵). *روش‌های تربیتی اجتماعی در خانواده و شاخص‌های آن*، تهران: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).
- سلبی، کیت؛ و ران، کاودری (۱۳۸۵). *راهنمای بررسی تلویزیون*، (مترجم: علی عامری مهابادی)، تهران، سروش.
- فیسک، جان (۱۳۸۵). «فرهنگ تلویزیون»، (مترجم: مژگان برومند)، *فصلنامه ارغنون*، ۱۹، ۱۲۵-۱۴۵.
- هال، استوارت (۱۳۸۲). *رمزگذاری، رمزگشایی*، از کتاب مجموعه مقالات مطالعات فرهنگی، ویراستار: سایمون دیورینگ، (مترجم: نیما ملک‌محمدی)، تهران: تلخون، ۳۳۷-۳۴۵.

- Hall, Stuart, (1997), *Representation, Cultural Representations and Signifying practices*, USA, Sage Publication in Association with the open University.

- Hall, S., Evans, j ., Nixon, S.(2013). *Representation* (2nd Ed.) Lon-

don: Sage in association with The Open University. page:1-47.

- Kurniawalti, T. (2019). Strategi Pembelajaran Nilai Karakter Mandiri Berbantuan Video Animasi Untuk Paud. *JINOTEP (Jurnal Inovasi Teknologi Pembelajaran)*. Vol 6 No 1.

- Laughey, D. (2007). *Key Themes in Media Theory*. New York, NY: McGraw Hill Publication.

-Muntiani, T. ., Karim, M. B. ., & Nazarullail, F.(2021). The Development of Animation Video-Based Learning Media for Introducing Discipline to Children Aged 4-5 Years. *Child Education Journal*, 3(3), 162-168.

- M. Leliani, G. Priyowidodo, M. Wahjudianata, P. Ilmu, U. Kristen, and P. Surabaya, (2018). "Representasi kecantikan perempuan korea selatan dalam film ' plump revolution. *Jurnal e-komunikasi program studi ilmu komunikasi universitas kristen petra, surabaya*. Vol 6. No.2.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی